

Az a benyomás, amit az első percekben tett rám, olyan mély volt, hogy nyugodtan lehet a szerelemhez hasonlítani, mint ahogy minden olyat onnan eredeztetek, ami több a földi horizontnál, és az átlagosnak a horizontjánál. A rádöbbenés, hogy ez kivételes ember. Versekkel kerestem őt föl.

Kirilla Teréz 55

INTERJÚ VASADI PÉTERREL A PILINSZKY- EMLÉKFILMHEZ

Olyan lenyűgöző volt az eszköztelen megjelenése, azonnali kedvessége, hogy jó volt a közelében lenni; s azt vártam, mit csinál, s akkor rákérdezett: „Hoztál valamit?” „Igen, verseket.” Kezdtem kotorászni, elő is vettem, nagyon örültem neki, hogy ez ilyenné vált, ez az első kapcsolat, s hosszú utak nyíltak belőle. Nagyon érdekes volt. Ezt nem lehet jellemezni. A figyelme lenyűgözött, ugyanakkor a tartózkodó szelídsége a szemében, az ellentéteknek ez az urálása, az, hogy annyira egyé lett, egy volt az ellentéteivel. Azt gondoltam, ez már gyerekkora óta így lehet vele, a hitelessége mind erősebb lett, mint ahogy a növekvő betűk. Nem ment el a tárgyól, más elkalandozik. Egyszer csak fölbukkant a kérdése: „mióta írsz?” Ez olyan volt, mint egy csobbanás a szédülésben: „mióta írsz?” És akkor mondtam, hogy erre sajnos nem tudok világosan válaszolni, mert részben gyerekkorom óta, részben tegnap óta. „Gyerekkorod óta hogyan?” – kérdezte, s mondtam, „a figyelmemmel”, s akkor bólogatott és lenézett, ezt akár a kétkedés jelének is föl lehetett fogni, de másnak is, éppen talán bizonyító erőnek. Így indult el a kapcsolatunk.

Az imént az ellentétek uralásáról beszélt Pilinszky kapcsán, hogyan kell ezt értenünk?

El kell, s el lehet mindjárt felejtetni azt, amit ő mondott. A dolog akkor kezd élni, mert akkor már bennünk él. A saját hatását kioltani képes ember volt, anélkül, hogy akarta volna. Ez azt jelenti, hogy igazi ható ember volt, úgy éreztem, semmit sem akar igazán, mert minden történik vele. Az alázatnak ez törvényes következménye. A legérdekesebb, hogy ami neki önmagának ellentmond, az a legjellemzőbb rá. Bármit csinálhatott. Emlékszem arra, amikor elhívott nyilvános gyónásra a Savoy-étterembe, és ott kirámolt, megdöbbsentem az őszinteségétől. Hihetetlen forgatagok voltak benne, minden mégis olyan lecsupaszodottan jelent meg benne, mintha már előtte élte volna át azt, ami a letisztulás korszakában beköszöntött nála.

Mit jelentettek Pilinszky számára azok a dolgok, melyekről oly sokat írt: a szexuális élet, a megtisztulás vagy az öröm?

56 Szexuális élete körül pletykák keveredtek a vélhető valósággal, de érezni lehetett a testi jelenlétében azt az egységet, mélységet, meg az ellentéteit, a szenvedélyességét például, ami a lényéhez tartozott. Nem színt akart játszani, nem is tudott, hanem a szőjejtése, a szavai, az esettisége volt megejtő – valakire rászorult. *A Beszélgetések Sheryl Suttonnalt* olvasta föl egyszer Szigligeten, hát nagyon kifáradtam. Mondtam, „János, együnk már valamit”, „jól van, drágám, egy kicsit bírni kell” – válaszolta, és olvasta tovább. Kaptunk a feleségetől kávé, és utána gondolkodtam, hogy ‘igen, sokat nem is aludtam, de mi az oka ennek, hogy így ki tudja fárasztani az embert?’ – hát azzal a gyönyörűséggel, ahogyan olvasott. És akkor megértettem, hogy nincs külön ideje benne az alkotásnak és az életnek: egy, egy benne. Ennek a kevés szavú embernek, ennek a kevés könyvű embernek egy az élete a műveivel, bármit tett is hozzá. Az ember el tudta neki felejteni az olvasottakat, őt nézte. Sejttem azért, hogy ehhez én is kellettem, hogy így nyilatkozzék meg, s hogy így láthassam. Ez olyan ritka ütközéses találkozó volt, ami ha az emberrel egyszer megélik életében, az már nagyon sokat jelent. És érdekes módon átértékeli az ember a másokkal való viszonyát, kapcsolatát, pusztán attól, hogy ennek az embernek ilyen magnetikus jelenléte volt. Nemcsak a környezete volt ilyen, vagy a kisugárzása, hanem a lényege. Áldott dolog volt ez, ugyanakkor meg súlyos kereszt. Emlékszem, egyszer azt mesélte, ‘fejveszetten rohanok bele minden szerelembe’ – és akkor megriadtam ettől, de szó szerint zúzottan is tért meg belőle. Gyermeki boldogságra is képes volt, és vágyakozott is rá, az egyszerű, tiszta boldogságra, és tudott is olyan lenni.

Azt mondják róla, angyali lény volt...

Hát ez nagyon kétértelmű dolog, ebben diabolikus kísértések lappanganak – az ember emberként igazi. Bár róla el tudom képzelni az ilyesmit, mert el-lensúlyként ő sokat szenvedett. Ez így egybevág a rilkei soral, hogy iszonyú minden angyal. Ezt én a háborús években rögtön megértettem. Nincs pufók, göndörkés, meg gyűrdéses húsú angyal, nincs, iszonyú, vagyis minden emberit meghaladó valóság és jelenlét az angyali. És aztán ehhez ő mindig hozzátette az evangéliumi egyszerűségét és tisztaságot, meg a kíméletlenségét is, s ez mind együtt hallatlanul emberi, és folyamatos gyötrődésben valósulhatott meg. Hitelesen.

Az *Új Emberben* és másutt megjelenő írásait ismerve tudtam, hogy itt egy karakterisztikus keresztény magatartásról és vallomásról van szó, valamósszükségletről. Állandóan sugározta a hitét kifelé. Nem kellett 57 beszélnie kifejezetten erről, észre kellett vennem. Például hogy a szentmise alatt a papi mozgást a csillagjáráshoz hasonlítja. Ez nem valami szépelgés. A lassúság, méltóság Krisztus teste körül. Az igény, hogy ezt lássa. Bele tudott feledkezni a jól ismert szavakba, noha nála semmi sem volt eléggé ismert. Mélységmérő volt az ő szelleme és fluktuált ezekben a mélységekben. Szeretett kicsapongani a szónak mindenfajta közelítő értelmében. De mindez természetes evidenciával jött ki belőle – rögtön tudta az ember, hogy itt egy nagyon nagy, emberi lehetőség van. Pilinszky az alázatában nagy, ez azt jelenti, hogy szeret elmerülni – nem lenni, ezért mindenütt van. Ezt nem lehetett félre érteni. Bár nehezen érthető, és könnyen félreérthető dolgok, kristályosodási pontjuk volt, kegyelem, nincs más szó, mint ez: kegyelem. A tehetsége is az, ez a kérdésesen nyelvszegény tehetség.

Valóban sokszor emlegetik a szegénységet Pilinszky kapcsán, s ő maga is úgy határozta meg magát, mint az a költő, aki a nyelvben a szegénységet keresi. Mit értsünk a Pilinszky-féle szegénységnek?

Nem volt gazdag – a gazdagság az nagy baleset -, nem volt gazdag, viszont nem lehetett befogni a száját, azon a résen is kifújta azt, ami feszült benne. De ami feszült, az feszült. Nagyon kevesen szokták ezt komolyan venni. Szegény volt, de a szegénységnek van egy metafizikai gazdagsága, nemcsak vallásos értelemben, hanem filozófiailag is igaz. Ez adottság. Kevés szavú volt, aki beszélni atól a nagynénitől tanult, aki dadogni alig tudott. Az volt a rendkívüli, hogy azzal a kevéssel mit művelt. Jellemző, hogy Simone Weil volt a választottja. Egyszer kint volt itt nálunk, s felolvasta Simone Weiltől az első fordított oldalakat, hihetetlen hogyan adódott össze a két szellemiség. Személyiségében volt ő gazdag, de szakadékos is. A Himalája is gazdag, de nincs füve vagy virága, sziklája van, meg magassága és halálközelség. Az sem igaz, hogy szikár vagy száraz, nagyon is bőséges, jó kedélyű, néha vagány volt. És törékeny, mégis, ahogy Nemes Nagy Ágnes érzékelte, „vadállati ereje” volt.

Önök együtt dolgoztak az Új Ember szerkesztőségében, ráadásul egy olyan korszakban, amikor az egyházi életre eléggé súlyos politikai nyomás nehezedett. Milyen volt Pilinszky élete a szerkesztőségben?

58 Hát nem viharok nélküli, az tagadhatatlan. Tudomásul kellett venniük a kollégáknak, hogy valamilyen oknál fogva a puszta létével, az olyan-ságával provokált, akarata ellenére, természetesen. Az asztalnál nagyon kedvesek voltak vele, de két-három embernek határozottan útjában állt az, amilyen volt. Ennek nem volt oka, de ha valaki a léte miatt kifogásol egy másik embert, az mindig talál lehetőséget arra, hogy kifogásának valós okot is adjon. Ilyen volt az, hogy rendszertelenül járt be, nem töltötte le az idejét, elkésett, kapkodott. Arról, hogy magasan különb volt mindnyájunknál, nem esett szó. Ezt mindenki tudta. Ha valaki más, akkor szenvednie kell. Egyszer az egyik főszerkesztő behivatott magához, mert egy fontos dolgot akart velem megbeszélni. El voltam készülve, hogy rólam is szó lesz. Azt mondja: „Sajnos Pilinszkyt el kell bocsátanunk. Mit szólsz hozzá?” S akkor szó szerint azt mondtam: „F. bácsi, ezt nem lehet vállalnunk.” Azt mondja: „Mit csináljunk?” Mondom: „Amit velem. Megértettem, hogy az is rossz, ha hallgatok, az is rossz, ha beszélek, elmegyek gyakran vidékre. Vele ugyanezt. Ráadásul Szigligeten bármikor szívesen fogadják.” „Ez nem rossz ötlet.” - felelte. Kérte, hogy hívjak be fiatalokat, beszéljük meg, s akkor megbeszéltük, hogy olyan életformát éljen itt, ami egy napra, néhány órára korlátozódik, a hét egy napján legyen ügyeletes, s akkor szabad útja van, elmehet riportokat csinálni. Akkor kezdődtek a külföldi útjai. S ez jól is ment.

Vonzotta-e Pilinszkyt a '60-as, '70-es évekbeli underground művészet világa?

Igen, figyelt rá. Egy szamizdat kiadó lakásán gyűltünk egyszer össze. Ott bemutatott valaki minket, három fiatalabb korú költőt. Elmondtuk a verseinket, s volt néhány hozzászólás. Valaki megszólalt a sarokban, hogy „itt mindenki a Pilinszkyből él?” Fültövön csapott a mondat, Pilinszky fölugrott, s azt mondta: „Nem erre kell figyelni! Nem mindenki él Pilinszkyből! Azt kell nézni, ami eredeti, márpedig mind a három szerző versében hangzottak el eredeti értékek.” S akkor leült.

Mi az, ami Pilinszkyben vagy vele, általa halhatatlanná lett?

Amit itt hagyott: a szelleme, a léte, a lénye. Minden elhunyról úgy lehetne beszélni, mint róla. Itt egy metamorfózis történik, ezt fedezem fel a költészetében is, az életében is, ez a varázsereje – nem küszöböli ki életéből a halál-doklást, és a halálából az életet. Olyan egyetemességgel állunk szemben,

ami kötelez minket arra, hogy meghaladjuk eddigi ismereteinket. Ezt így érzem József Attilánál is, Füst Milánánál is, a nem könnyű esztétikai fejtegetéseiben is.

Mi az, hogy Van Gogh bakancsa? Nem komikus, hogy az *Apokrif* mellett Van Gogh bakancsa is szóba jöhet? Az egyetemességről szoktunk fecsegni, hogy mi az s mi nem. Az egész az. Nekünk kell egyetemeknek lennünk, és a hitnek és a vallásnak ez a lényege, ha nem, akkor mire jó? Az egész Evangélium erről szól. Mi az, hogy „Én vagyok az Élet”? Ő? Valahol Pilinszky ír arról, hogy szembe kell állítanunk magunkkal a legmélyebb meggyőződésünket is, és kiderül mindjárt, hogy a fele sem igaz már bennünk. S akkor kezdhetjük újra az egészet, mint a Nap, amely fölkel, hiába ment le tizenhat milliószor vagy sokkal többször. Az ismereteink mélyén is ez van, hogy azonnal nyitok, és nem csukok be utána. Valamit meg kell haladnunk, kinek mit, ezt csak saját kockázatra lehet csinálni. „Ismerem Jézus éjszakáit, és a bal lator istentelen magányát.” Honnan ismeri ő Jézus éjszakáit? Ahonnan az életét ismeri. A költészetnek az a lényege, hogy ezt a nagy szent kavarást csinálja a dolgokkal. József Attila is megmagyarázhatatlan – mi az, hogy a síneken feküdt? Egy József Attila? Igen, a síneken fekszik, hullá. Nem tud meghalni. Véres a sín. Ez őrült, őrült! Egyszer beszélgettünk is Pilinszkyvel erről, hogy az anarchia áll legközelebb az igazsághoz.

Új Forrás 2015/3 – Kirilla Teréz: Integy Vasadi Péterrel – a Pilinszky- emléklímhöz

